

Dorin
Ștefănescu

REFLECȚII ÎN SEPIA

Arta imaginii la
Anton Holban
și M. Blecher

Tracus Arte

DORIN ȘTEFĂNESCU

REFLECȚII ÎN SEPIA

**ARTA IMAGINII
LA ANTON HOLBAN ȘI M. BLECHER**

Tracus Arte

2017

CUPRINS

Paradoxul rațiunii pure

CE E DE VĂZUT. PE NEGÂNDITE / 9. Vedeam clar, însă nu înțelegeam bine / 12; Imaginile nu vădesc înțelegerea / 22; Târâi cu mine pe mine străinul / 31; Mă gândesc să nu mă mai gândesc / 40

IMAGINEA CELUILALT. DE NEÎNȚELES (CĂ SE DĂ) / 49. Să înțeleg cum se explică / 52; Imagini văzute pe gaura cheii / 68; Imaginea ta din subconștientul meu / 82; În ritmul peisajului – câteva iluminări / 99

REDUCERE LA SCARĂ. UN JOC FENOMENOLOGIC / 117. Când judeci limpede, vezi / 120; O imagine fără realitate / 129; Frigul dintre noi / 143; Prin imaginea unei femei / 164

Geometria nuanțelor

PANOPTICUM. IMAGINEA POZITIVĂ / 183. Lumea pe care o vedeam / 186; Infinitele forme ale materiei / 202; Voaluri de imagini intermediare / 214; O nouă aureolă / 223

O LUME ANUME. ÎN RĂSPĂR / 244. În subsolul
realității / 248; Până la limitele trupului / 259;
O invazie de imagini / 268; Departe, în aur și
lumină / 281

DESPRE TRANSPARENȚĂ. CUM SE VEDE / 290.
În vis ca și în realitate / 294; O simplă trecere / 306;
Pete și imagini neclare / 318; Splendoarea din dosul
zidurilor / 329

Paradoxul rațiunii pure

*Am frică de imagini, căci cred că
o imagine escamotează adevărul,
aplică false ornamente.*

Anton Holban

CE E DE VĂZUT. PE NEGÂNDITE

În *Testament literar*, A. Holban trasează bine-cunoscuta distincție între romanul dinamic și cel static, *O moarte care nu dovedește nimic* (1931) făcând parte din prima categorie. Și aceasta datorită jocului transformărilor interioare ce stârnește atât observația personajului martor cât și atenția cititorului, participanți deopotrivă la jocul introspecției. Cum se poate însă sesiza transformarea la un nivel de adâncime la care ea se manifestă mai curând în ascuns, apare și dispare, semnifică în parte? Căci ceea ce se arată – în cursul transformării – luminează intermitent, se vădește cu un rest care pune pe gânduri. Atrage gândul într-un joc al aparițiilor neclare, al manifestărilor care dejoacă orice intenție declarată. Un spectacol care, prezentând mereu alte forme ale posibilului, nu se oprește la niciuna; tot ce aspiră la formă se transformă, scapă din vedere pe măsură ce trece și cade în absență, se retrage în trecere. Dar nu este aceasta chiar condiția de a fi a personajului central, norma existențială a cartezianului Sandu pentru care viața „este în perpetuă transformare”? El se propune ca model al oricărei imagini, modelul care modelează din mers. Un reper dinamic al nelocului,

o instanță vagantă a nelocuirii cu altul: imposibilul conlocuirii. E de la sine înțeles că „transformarea aceasta aducea cu sine o stare nesigură”, starea ambiguă și paradoxală totodată a conformării. Nimic nu e conform cu acest deziderat al transformării, căci tot ce pare a dobândi o formă se deformează, iese din conturul care i-ar fixa imaginea. „Eu însumi mă surprind zilnic sub forme care mă miră”, mărturisește el, iar această surprindere de sine nu miră decât în măsura în care oferă o percepție cu atât mai vie cu cât ceea ce este văzut e mereu *altul* unui chip necunoscut. „Parcă ai fi o apă care curge”, îi reproșează timid – dar exact – Irina. Într-adevăr, doar în curgere gândul poate surprinde imaginea ființelor și a lucrurilor, întrucât – în chiar dinamica preschimbării de sine – el asimilează mobilitatea existentului. Reflecție a discontinuității, dar și reflecție iconică a reflectatului. O gândire care își vede gândurile, căci, din perspectiva acestui *cogito* fluid, ce se gândește se pune în vedere, se transpune în mișcarea vizibilă a gândirii: „gânduri care apar și dispar sau numai se întrevăd, ca un înotător pe valuri”. A gândi înseamnă a vedea forma pe care gândirea și-o dă în exercițiul cogitației, un proces aflat într-o continuă efervescență a reflectării discontinuității. Reflecția reflectă, dă formă tuturor celor pe care le transformă, locuiește în imaginea *dintre* apariții și dispariții. Neoprită, ea nu află un loc care să-i definească natura. „Nu vreau să opresc

(...) ceea ce-mi fuge", ar putea spune ea, deoarece ea nu există decât în fugă, în neodihna eclatantă a imaginilor pe care le pune în vedere.

Transformarea e substanța de contrast care dă contur diferenței. Raportul între static și dinamic transpare cu pregnanță în deosebirea organică dintre Sandu și Irina. Reconstituindu-i portretul din vestigii ale amintirii, imagini disparate fără consistență, din „frânturi de adevăr care pot fi interpretate în atâtea feluri”, Sandu îi formează Irinei „o ființă statică”. Adică oprește mișcarea gândind-o, extrage din fluxul devenirii tocmai esența a ceea ce devine. Staticul nu oferă însă decât o formă imperfectă, diluată nu în contururile apărând-dispărânde ale curgerii, ci în vagul nedeterminării. Ca atare, „formez o ființă stranie din cauza prea multor apucături contradictorii și suprapuse”. O ființă a posibilului oprit, imposibil de actualizat. Iar ceea ce capătă astfel formă nu este altceva decât o proiecție a gândirii care vede diferența, gândește diferit, nu înțelege ceea ce vede. Imaginea Irinei arată oprirea însăși, stagnarea, închiderea în imposibilul posibilului. „Irina mi se părea o închisoare”, „nu-mi plăcea că stă pe loc”, exclamă cel însetat de libertate, de schimbare. Dimpotrivă, spune el afirmându-și dinamica existenței, „îmi place variația și recurg la toate minciunile ca s-o văd mereu alta”. Acum *altul* nu arată deschiderea multiplelor perspective ale celui care se *vrea* mereu altul („sunt altul decât m-a cunoscut ea”); este un *alt* mod de a

fi care scapă din gândire și din vedere. În acest din urmă caz, *altul* nu e însă o manifestare de sine stătătoare; dacă pare să se miște în ritmul vieții, o face potrivit aparențelor înșelătoare. Forma ce-i prinde imaginea e zămislită doar din instincte, capricii, sentimente lipsite de logică: „era formată numai din instincte”, „atâta mișcare e în jocul lor nestatornic”, „sentimentele ei au fost în veșnică mișcare”. Mișcarea aceasta – dacă într-adevăr este – e ilegală doar întrucât fraudează coerența, distorsionează *sensul* mișcării. Neavând o ordine în care să se integreze, pune în joc o alteritate deviantă, o imagine în derivă. Stă pe loc mimând dislocarea. În orizontul cogitabilului, nestatornicia nu e decât imaginea ștearsă a unui capriciu, imboldul trecător al unei impresii: „Aceste instincte erau însă fără vreun relief, comune, înlocuindu-se unul pe altul la întâmplare, în voia ultimei impresii”. Ce se poate înțelege din jocul derizoriu prin care *aceiași* se propune drept *altul*? Și, mai ales, ce dă de văzut o alteritate care se sustrage, se ascunde în diferență?

Vedeam clar, însă nu înțelegeam bine

Alteritatea de care e vorba nu e una a existențului pulsând în viul manifestării, ci a rațiunii în ebuliție, a voinței de a gândi care subordonează faptul de a fi propriei intenționalități: „mintea

o pot îndrepta după voie, înspre descoperirile cele mai subtile”. Această abilitate, dacă nu chiar versatilitate, trădează în fapt, contrar aparenței, o lipsă de disponibilitate. Deși uneori e luată prin surprindere de exercițiul ei descoperitor („astăzi am făcut noi descoperiri asupra mea”), mintea îndreptată conform voinței nu descoperă ceea ce e acoperit, ascuns vederii, ci ceea ce *vrea* să i se arate și să vadă, ce creează ea însăși în orizontul vizibilului: reflectarea propriei reflecții, imaginea previzibilă a unei teorii. Cu alte cuvinte, o cunoaștere rațională sau o reflectare abstractă a realității descrise și explicate. Teoria dă sens existentului, pune sens în ceea ce pare să nu-l aibă de la sine. O privire speculativă, adică speculație sau reflectare a celor existente în oglinda contemplării. În esență, cadrul teoretic este un câmp luminat, pus în lumina cunoașterii. De aceea, afirmația lui Sandu: „simțeam că față de Irina trebuie să-mi susțin o teorie” reprezintă o încercare de cuprindere logică, de aducere la ordine a unor date *explicabile*: „încerc să mă gândesc precis la Irina, ca să pot găsi explicația probabilă”. Luciditatea e lumină (*lucidum*), dar și voință de explicitare. A gândi și a vedea alcătuiesc laolaltă o „încercare de analiză lucidă”, truda „de a o explica în întregime și de a arunca asupra ei toată lumina de care sunt în stare”. Un neîntrerupt exercițiu reflexiv și autoreflexiv, de cunoaștere a celuilalt și a sinelui: „orice reflecție asupra vreunei persoane o îndrept spre Irina și

mă întreb de era așa. Încerc mereu s-o cunosc", „e curios cu ce luciditate și fără să-mi fac nicio iluzie o judecam tot timpul". Chiar și atunci când, spre sfârșitul romanului, legătura dintre cei doi slăbește până la ruptură, luciditatea reflecției funcționează în continuare, luminează în gol, în lipsa vreunui obiect, doar în virtutea inerției. Deși măcinat de o „reflexie dureroasă", Sandu nu abdică de la imperativul cunoașterii; nu durerea pune stăpânire pe gândire, ci aceasta din urmă vrea să înțeleagă durerea, să urmărească „firul durerii", să afle o explicație: „Eram sfârâmat, și totuși mintea lucidă continua reflecțiile asupra mea".

Acest și totuși pune însă posibilitatea fisurii. Infaibilitatea gândirii, în necurmată transformare, se resimte de pe urma acestor sincopice ce apar în ceea ce părea de neoprit. Eroul se simte acasă în gândirea care analizează și reflectă cu voluptate lucrurile într-o imagine limpede („am reflectat limpede", „mă analizez pasionat și fără întreruperi de când mă cunosc", „mă complac în aceste analize"), care le măsoară, pune măsură în ceea ce se arată neorânduit. Și totuși, ceva scapă măsurii, nu intră în conturul luminat, se retrage în necunoscut: „și mă gândesc, și-i măsoar cuvintele, și nu-mi iese măsurătoarea". Nu iese pentru că ceea ce se așteaptă să iasă la iveală nu intră, nu face imagine. Frenezia lucidității devoratoare pălește; *altul* celuilalt nu intră în orbita altuia, se sustrage, iese din câmpul vizual al gândirii.